

УДК 78.452

Богдан Косопуд

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПАВЛА КАРМАЛЮКА У ВИХОВАННІ СПІВАКІВ

У статті розглядаються методичні засади, застосовані на практиці відомим українським співаком Павлом Кармалюком. Здійснено огляд концертного життя знаного співака, проаналізовано основні принципи створення досконалої вокально-сценічної образності. Простежено основні віхи творчості Павла Кармалюка, а також узагальнено основні настанови педагога своїм чисельним учням.

Ключові слова: Павло Кармалюк, голос, дихання, методичні засади, вокальна творчість.

Павло Кармалюк – відома постать не лише серед музикантів-професіоналів, фахівців у царині оперного мистецтва, його знали мільйони людей як видатного оперного соліста, камерного співака, вокальна творчість якого не залишала байдужим найбільш вибагливого слухача чи професійного музиканта. Життя цього жертовного мистця – яскравий приклад того, як від звичайного сільського хлопчини з багатодітної української родини при допомозі титанічної наполегливої праці можна розвинути власні іскри таланту і сягнути вершин вокального мистецтва. Саме повсякденний труд і величезне бажання співати підняли Павла Кармалюка на найвищий щабель в оперному та камерному співі. Своїм виконавським мистецтвом Павло Кармалюк збагачував нас духовно, торкався найпотаємніших струн людських душ, а ставши викладачем Львівської консерваторії імені М. Лисенка, відчинив двері у світ високого оперного мистецтва багатьом своїм вихованцям. З ними він сотні разів виходив на сцену у багатьох оперних виставах і концертних програмах.

Народився Павло Кармалюк 6 січня 1908 року на Житомирщині, в селі Осівці Коростишівського району у багатодітній родині. В шестирічному віці батько привів його до церковного хору, з якого й почалося сходження на співочу вершину, пізніше стає учасником вокальних і драматичних гуртків художньої самодіяльності сільського клубу. У 1933 році вступає до Київського музично-драматичного технікуму, а після його закінчення до Київської консерваторії (клас професора Дометія Євтушенка). Після завершення консерваторії працює солістом оперної студії при консерваторії, де закладається основний фундамент його подальшої оперної діяльності – кропітка вокальна і сценічна праця над партіями. Ці принципи в подальшому стануть основними методичними засадами виховання вокалістів, що в майбутньому підтвердиться яскравим гроном вихованців маестро.

Праця Павла Кармалюка перервалася початком війни, під час якої він був учасником прифронтового ансамблю, а після завершення його відряджають до Львова. Як соліст театру опери та балету ім. І. Франка, Павло Кармалюк досить швидко займає провідне місце, вміло застосовуючи попередньо здобуті вокальні знання і театральні навички. Співак відразу входить до театального життя, вдосконалює уже вивчені партії і починає працювати над новими: Фігаро «Севільський цирюльник» Дж. Россіні, Султан «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського; Писар «Утоплена» М. Лисенка, з великим успіхом виступає в партії Короля «Далібор»

Б. Сметани та партії Януша «Галька» С. Монюшка. Ці та інші наступні ролі готує з такими чудовими диригентами, як Л. Брагінський, І. Зак, Я. Вошак, режисерами – В. Скляренком, Я. Гречневим.

У величезному оперному репертуарі Павла Кармалюка добру половину складають партії західноєвропейської класики: Граф «Весілля Фігаро» В. Моцарта, Дулькамар «Любовний напій» Г. Доніцетті, Беппо «Фра-Дьяволо» Д'Обер, Себастьяно «Долина сліз» Д'Альбера, Пролог, Тоніо і Сільвіо «Паяци» Р. Леонкавалло, Ескамільо «Кармен» та Зурга «Шукачі перлів» Ж. Бізе, Валентин «Фауст» Ш. Гуно, Скарпіа «Тоска» та Консул «Чіо-чіо-сан» Дж. Пуччіні. Та основу репертуару співака складають, насамперед, опери геніального італійця, композитора другої половини XIX сторіччя Джузеппе Верді: «Ріголетто», «Травіата», «Аїда», «Бал-маскарад», «Дон Карлос», «Трубадур». І це лише неповний перелік опер, в яких артист проявив себе особливо яскраво. Назагал репертуар Павла Кармалюка налічував близько 60 провідних партій оперних творів відомих композиторів, виконання яких надало співакові заслуженої оперної слави.

Широченний репертуар П. Кармалюка засвідчує творчий метод співака. В кожній з партій йому властиві життєва переконливість і велика справедливість, він ніколи не губив почуття міри в найефектніших місцях сценічного образу. В його грі завжди вражали простота, безпосередність і безмежна глибина почуттів. По особливому приваблива зовнішність, красиве виразне обличчя, глибокий темперамент, дивовижної краси і широкого діапазону голос, що звучав завжди вільно й невимушено, простий у поведінці на сцені – усе це викликало захоплення у кожного, хто бачив і слухав видатного артиста української сцени. Та ще більше захоплення викликали у прихильників оперного співу партії з вистав національних, українських, де Павлові Кармалюку все було, сказати б, «знайоме і рідне до болю» – історія, традиції, людські характери. Безцінним вкладом в українську мистецьку культуру стала опера видатного музичного діяча С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм», опери М. Лисенка. Твори цих композиторів корінням вросли в історичне тло України і назавжди увійшли в театральні репертуари українських театрів.

Великою подією в культурному житті України слід назвати й оперу «Богдан Хмельницький», створену К. Данькевичем у 1951 році. В першій редакції вона була поставлена в Київському театрі опери та балету ім. Т. Шевченка, а за короткий час показана у Москві на декаді української літератури та мистецтва. Гостра критика впала на її долю, особливо статті газети «Правда». Через два роки була створена нова редакція опери, що не викликала в ідейних керівників зауважень і по-новому була поставлена в оперних театрах Львова, Києва, Одеси і Харкова. Трохи згодом з'явилися інші опери – «Назар Стодоля» К. Данькевича, «Украдене щастя» Ю. Мейтуса та «Заграва» А. Кос-Анатольського. В усіх цих операх, поставлених і на Львівській сцені, великою силою проявився талант Павла Кармалюка. Відзначимо, що він також тісно співпрацював з львівськими композиторами: І. Вимером, Д. Задором, Є. Козаком, А. Кос-Анатольським, М. Колесою, С. Людкевичем і часто був першим виконавцем їхніх творів. Представимо стисло характеристику творчого методу Павла Кармалюка на прикладі його ставлення до сценічних образів.

Князь Ігор

Героїчний образ Ігоря в опері є багатограним, насиченим різнобарв'ям драматичних і ліричних фарб. Найменша тенденція до однотипності чи змішування цих фарб призводить до зниження і навіть втрати повноцінного звучання. Виконавець ролі Ігоря повинен володіти відповідними вокальними даними, майстерністю драматичних і ліричних інтонацій, не кажучи вже про глибокий акторський темперамент, який є просто необхідним. Цими творчими даними у повній мірі володів Павло Петрович Кармалюк, який у цій ролі був неперевершеним. Через образ князя Ігоря виконавець геніально демонструє публіці основну ідею спектаклю: народ – непереможна сила у боротьбі з ворогом.

Скрупульозно працюючи над зовнішністю образу, в одязі князя-воїна, в кольчuzі, з широкими плечима і могутніми грудьми, Ігор-Кармалюк створював неперевершене враження войовничості, мужності і волі, а поруч образ набував рис людяності, сповнених ніжності й любові, особливо у фіналі опери під час зустрічі Ігоря з Ярославною.

Демон

Протягом багатьох років праці в оперному театрі, образ Демона не перестає хвилювати Павла Кармалюка, йому надзвичайно подобався цей складний, багатограний герой, з його трагізмом і самотністю. Партія Демона важка і вокально складна для правильного сценічного перевтілення, але артист чудово дає собі раду з її труднощами. Створюючи образ Демона, Павло Кармалюк, найбільшу увагу звертає на містичну особливість героя, трактуючи його з глибоких психологічних позицій, в яких Демон, пройнятий виразними нотками співчуття, набуває людського обличчя.

Динамічним і емоційно напруженим у трактуванні Павла Кармалюка є фінал опери, що передає відчай переможеного Демона. Створення цього образу, без перебільшення, є величезним досягненням талановитого актора-співака.

Амонасро

Оцінюючи творчість Павла Кармалюка у Львівській опері, з певністю можна сказати, що з усіх зіграних ним ролей у західноєвропейській музичній класиці найбільш цікавим є образ царя Ефіопії – Амонасро, тут найяскравіше проявився його акторський талант. Амонасро-Кармалюк – вольовий, енергійний цар ефіопів, особливо пристрасно звучить його мольба про життя – «Але ти цар, і твій суд неупереджений». Своім блискучим виконанням П. Кармалюк передавав усе багатство і красу мужнього волелюбного вождя ефіопів і водночас благородного люблячого батька Аїди. Виконання цієї партії приносило Павлові Кармалюку завжди величезний успіх, що неодноразово відзначала театральна преса України. Володіючи чудовим за красою і силою баритоном, артист виконує свою партію на рідкість емоційно і виразно, доносячи кожен фразу, кожен ноту геніальної музики Дж. Верді.

Ріголетто

Найбільш яскравий образ Ріголетто, що вирізнявся глибоким осмисленням і драматизмом, чарував слухача своєю вокальною неповторністю і сценічною виразністю, створив, без сумніву, Павло Кармалюк. Артист своєю звичайною простотою і вокальною переконливістю створює образ уїдливого придворного блазня. Особливий

талант артиста розкривається в той момент, коли Ріголетто-Кармалюк, стривожений долею доньки Джільди, перетворюється у ніжного, страждального батька. З неперевершеною майстерністю проводить актор і фінальну сцену опери, коли з жахом чує веселу пісню герцога. Цю складну роль П. Кармалюк завжди проводить з великим емоційним напруженням, але зовнішньо стримано, тонко і продумано.

Богдан

Образ Богдана Хмельницького Павло Кармалюк створив у вокальному і сценічному відношеннях особливо переконливо. Поданий композитором і автором лібрето матеріал, артист використав з абсолютною повнотою, створивши образ мудрого державного діяча, палкого патріота, відважного полководця і людини з глибоким розумом, великодушністю та благородством. Досконало володіючи баритоном чудового тембру, Павло Кармалюк втілював свою роль в руслі реалістичного розкриття образу. Вміло поєднуючи відтінки і динаміку звучання голосу з чудовою вимовою тексту, Павло Кармалюк перетворює свою вокальну партію у живу мову, що йде від самого серця. У виконанні партії Богдана, соліст сягнув найвищих щаблів вокально-драматичної виразності, показавши свого героя в розвитку, динаміці, розкривши всю складність його характеру – вождя, полководця, державного діяча. Кармалюк-Богдан надзвичайно гармонійний з внутрішнім малюнком ролі, сценічною дією і вокальним вирішенням партії. Він любить свій народ і глибоко вірить у нього, в його могутню силу, волю і мудрість.

Максим

Мелодичність опери А. Кос-Анатольського «Заграва» органічно пов'язана з українською народною творчістю. У цій опері Павло Кармалюк виконував партію Максима і це стало новим досягненням талановитого артиста. Його талант надзвичайно повно проявився в усіх операх української музичної культури. Образи, створені Павлом Кармалюком, вирізнялися правдивістю, глибиною віддзеркалювання дійсності, народністю. Сценічна гра у художній формі, розкривала саму правду життя. Створюючи художній образ, виявляючи загальні риси дійсності, артист Павло Кармалюк передавав риси індивідуальні з неповторним характером. Цим принципам П. Кармалюк залишався вірним впродовж усього свого великого творчого життя. Він великий художник, великий співак, великий артист і талановитий педагог, який виховав цілу плеяду талановитих співаків.

Впродовж активної концертної діяльності Павло Кармалюк шліфував власну педагогічні методи, що засвідчували його чисельні вихованці, з якими співак часто розмовляв на теми вокалу, театру, акторської майстерності. У своїй творчості П. П. Кармалюк, в першу чергу, сповідував традиції української та російської вокальних шкіл, тепло і шанобливо говорив про свого вчителя Д. Г. Євтушенка у Київському музично-драматичному технікумі та в Київській консерваторії. Взірцем для його творчості слугували знані співаки, особливо був закоханий у спів Тіта Руффо, Енріко Карузо, Федора Шаляпіна, про що неодноразово розповідав. Проте П. Кармалюк ніколи нікого сліпо не копіював і не наслідував. Своїм чудовим співом вносив лишень елементи самобутнього українського співу, створював образ співзвучний тій чи іншій епосі, сучасності. В своїй акторській майстерності Павло Кармалюк був вірний методам корифеїв українських театрів, а своїм особливим завданням

вважав проникнути у глибину задуму композитора і донести цей задум до слухача. Павло Петрович розумів і про це часто говорив свої учням, що справа не лише у високій вокальній техніці, а й у вмінні створити образ героя, а для цього необхідно постійно працювати над собою, підвищувати свій культурний рівень, широту художнього кругозору. Тож закликав багато читати, вивчати мистецтво, слухати музику різних епох і стилів.

Надзвичайно захоплюючими були у Павла Кармалюка його вокальні вправи (розспівки) – дуже мелодійні і природні, не травмували душу і голос, їх хотілося співати ще і ще. Як згадували його учні, коли при «вспівуванні» того чи іншого твору не виходили верхні ноти, Павло Петрович часто підказував: «Співай ближче, опору тримай нижньою частиною живота, трохи піддай енергетики і все вийде». А часом безпосередньо вставав біля інструменту і мов юний співак з блиском показував верхні «соль» чи «ля бемоль» у своїх 75 років, що у його виконанні звучали кришталево-чисто і спонукали до наслідування і впертої праці над собою

Не завжди швидко і вдало приходив Павло Петрович до створення образу, але через свою впертість і відданість мистецтву, талант приводив його до блискучих результатів. В основу сценічного трактування образу завжди клав музичний зміст партії. Досконало знаючи партитуру, ніколи не перетворював мистецтво співу у самоціль і завжди добивався повного злиття музики і тексту, в кожному фразі вкладав думку, емоції, вмів відтворити характер, притаманний образу.

Надзвичайно широкі і різноманітні виконавські можливості Павла Кармалюка, технічна складність твору ніколи не була перепорою. Співав він легко, без ознак зовнішньої напруги, зокрема, чудово давав собі раду з важкими місцями партії Грязного «Царева наречена» М. Римського-Корсакова чи партії Ріголетто в однойменній опері Дж. Верді та багатьох інших. Лірико-драматичний баритон співака дозволяв йому виконувати партії майже тенорового забарвлення і попри те, він вільно виконував басову партію короля в опері «Далібор» Б. Сметани.

Вкрай дбайливо ставився Павло Петрович і до літературного тексту, не змінюючи, не переставляючи слів у фразах для вигідності звучання окремих голосних. Самокритичність і аналіз виконання завжди рятували соліста від сухості і шаблонів, йому були притаманні щира захопленість грою і злеті справжнього натхнення. Цінним у творчості Павла Кармалюка було те, що він ніколи не «заспівував» своїх оперних партій, не «загравав» своїх ролей до того, аби з'являлася у них технічна неохайність, спрощеність чи й навіть спотворення мелодії чи тексту. Зауважмо, що іноді трапляються випадки, коли солідні майстри вокального мистецтва, що донедавна виконували свої партії блискуче, з часом роблять це з недопустимими спрощеннями. Цього завжди остерігався Павло Петрович Кармалюк і цього завжди навчав своїх вихованців. Перед кожною виставою співак сідав до роялю разом із концертмейстером і проспівував кожен ноту своєї партії, як би твердо він її не знав. Це сприяло не лише музичному повтору партії, але й утвердженню її у зоровій пам'яті, відтворенню до найменших дрібниць. В такий спосіб виконання партії переростало у створення вражаючого образу, що засвідчувало не лише високий професіоналізм співака, але й шляхетне ставлення до мистецтва.

Як уже згадувалося, образи, створені П. П. Кармалюком, вирізнялися простою, великою вражаючою силою і життєвістю. Він використовував, на перший

погляд, прості мізансцени, умів знайти відповідну позу, надати обличчю специфічного виразу. Усі ці деталі кидаються в очі при більш скрупульозному вивченні його сценічної поведінки.

Надзвичайно цікавою є робота Павла Петровича Кармалюка з гримом. Не дивно, але актори оперних театрів у більшості не надають великого значення гримові. Особливо артисти хорів, мімансу майже не гримуються, що є абсолютною театральною недбалістю. Зовсім по-іншому ставився до гриму Павло Кармалюк, зокрема, добрим прикладом є підготовка до портретного образу князя Ігоря. Зовнішність артиста абсолютно не відповідала створюваному образу, але достатньо було трохи видовжити ніс, зробити його прямим, з горбинкою, підкреслити характерними згинами брови над очима і актор випромінював суворість, велич і державну мудрість князя.

Принципово ставився Павло Кармалюк й до підбору парика, проте яких би засобів у гримі не використовував артист, він завше думав про очі. Вони мали залишатися найвиразнішими.

Важливо відзначити, що у Павла Кармалюка не існувало великих і малих ролей, він однаково уважно ставився до усіх. Навіть у маленькій ролі артист домагався повного розкриття характеру, старався жити життям кожного персонажу, знайти для нього вірний зовнішній малюнок. А толерантне ставлення до колег спонукала знаного співака дуже тактовно ставитися до зауваг товаришів, диригентів, режисерів, що становило ще одну чудову рису талановитого виконавця і педагога.

Володіючи чудовим баритоном лірико-драматичного забарвлення з широким діапазоном, Павло Кармалюк включає до свого репертуару найрізноманітніші музичні твори, від ліричних пісень до складних оперних арій.

Велике місце в репертуарі Павла Кармалюка займали і класичні романси українських та російських композиторів. Він був чудовим інтерпретатором творів М. Лисенка, С. Людкевича, І. Воробкевича, Я. Степового, А. Кос-Анатольського, Л. Ревуцького, М. Колесси, М. Глінки, П. Чайковського, М. Мусорського, С. Рахманінова, М. Римського-Корсакова та багатьох інших славних авторів. Співак заслужено вважав романси операми в мініатюрі, тому й особливо відтіняв емоційне забарвлення чисельних творів цього жанру.

Павло Кармалюк був не лише виконавцем творів ушлявлених композиторів минулого, він постійно спілкувався і підтримував творчий зв'язок з багатьма композиторами сучасності. Часто був першим виконавцем їхніх творів, як ось «Моя Україно» Ірини Вілінської або «Пісня про Дніпро» Марка Фрадкіна. Тож концертна діяльність займала не менше місце в його діяльності, аніж оперна сцена. Висока вокальна культура, майстерність виконання, тембр голосу, акторська майстерність артиста завжди зачаровували слухачів і слугували взірцем для наслідування чисельними учнями співака. Відзначимо, що до учнів професора Павла Кармалюка залічуємо народних артистів України – Петра Ончула, Володимиру Чайку, Степана Фіщича, Володимира Федотова, Олександра Громиша, Михайла Кривеня та Стефана П'ятничка, заслужених артистів України – Віктора Лужецького, Олександра Чепурного, Наталію Дацько, заслуженого діяча мистецтв України Богдана Косопуда (автора цієї розвідки), співаків різних мистецьких установ – Степана Тарасовича, Володимира Цімуру, Галину Вільху, Богдана Олинця та багатьох інших.

Виконання П. Кармалюка завжди вирізняються музикальністю, тонким смаком, відчуттям стилю і поведінкою на сцені. Він мав правдиво артистичну природу, а сам музичний образ твору народжується від тембральних фарб, чистоти інтонації, досконалої дикції і, перш за все, глибокої вдумливості і проникливості виконання.

Активно працював Павло Петрович також у камерному репертуарі, що дозволяв йому виражати найтонші душевні почуття. З роками його камерно-виконавська діяльність стала прикладом демонстрування високого професіоналізму. В трактуванні творів користувався глибокою щирістю, душевною простотою і правдивістю вираження.

Bohdan Kosopud. Pavlo Karmaliuk's methodical principles in the learnings of singers.

The article deals with the methodical principles applied in practice by the famous Ukrainian singer Pavlo Karmaliuk. The review of the concert life of the famous singer is performed. The basic principles of creating the perfect scenic expressiveness are analyzed. In his acting mastery, Pavlo Karmaliuk was faithful to the methods of the luminaries of Ukrainian theaters, and considered his special task to penetrate into the depth of a composer's plan as well as to convey the idea to the listener. Pavlo Karmaliuk understood and often told to his students that they must possess not just the high level of vocal technique only, but also have the ability to create an image of a hero. For this purpose it was necessary to constantly improve oneself, increase the cultural level, the breadth of the artistic outlook. So, he called for reading, studying art, listening to the music of different eras and styles. The musical content of the party always constituted the basis of the stage interpretation of the image. Perfectly knowing the score, he never turned the art of singing into an end in itself, and always sought a complete fusion of the music and text. He put in his thoughts and emotions in every single phrase; he was able to reproduce the character inherent to the image.

Creating an artistic image, revealing the general features of reality, the artist transmitted the individual features with a unique character. By these principles, the singer remained faithful throughout his great creative life. He was a great artist and a talented teacher who brought up a significant amount of talented singers.

Key words: *Pavlo Karmaliuk, voice, breathing, methodical principles, vocal creativity.*

Література

1. Булат Т. П. Український романс / Т. П. Булат. – К. : Наук. думка, 1979. – 320 с.
2. Козаренко О. В. Феномен української національної мови : монографія / О. В. Козаренко. – Львів : НТШ, 2000. – 285 с.
3. Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи. Т.1. / Ред.-упор. З. Штундер. – Львів : Дивосвіт, 1999. – 496 с.
4. Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи. Т. 2 / Ред.-упор. З. Штундер. – Львів : Дивосвіт, 2000. – 816 с.
5. Майчик Н. Т. Дискурс камерно-вокальної творчості львівських композиторів другої половини ХХ століття : автореф. на здоб. наук. ступ. канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03. – “Музичне мистецтво”. – Львів, 2012. – 20 с.
6. Стельмашук Р. Модерністичні тенденції у творчості українських композиторів Львова 20-х – 30-х рр. ХХ ст. : естетичні та стильові ознаки в контексті епохи: автореф. дис. канд. мистецтв.-ва : (17.00.03); ІМФЕ ім. М. Т. Рильського – К., 2003. – 20 с.

